

Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi: Mevduat ve Katılım Bankacılığı Üzerine Bir Değerlendirme

Eriñç Bayri^{1*}

¹*İşletme Doktora Programı Mezunu / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ufuk Üniversitesi, Türkiye*

**(erincbayri@hotmail.com)*

Özet –Türk bankacılık sektörü günümüzde çağdaş ve modern bankacılık temellerine dayanan güçlü sermaye yapısına sahip, ülkemizin finansal lokomotifleri olarak görev yapan kuruluşların başında gelmektedir. Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların tamamında gelişmiş ülke ekonomilerinde faaliyet gösteren bankaların sunmuş olduğu ürün ve hizmetler yer almakla birlikte her geçen gün sektörün finansal büyüklüğü artış göstermektedir. 2022 yılı itibariyle ülkemizde faaliyet gösteren bankaların aktif büyüklükleri sektörel bazda 14.37 Trilyon TL iken; mevduat bankalarının aktif büyüklüğü 12.34 Trilyon TL, katılım bankalarının ise 1.18 Trilyon TL olarak görülmektedir. Buna göre ülkemizde faaliyet gösteren bankalar içerisinde mevduat bankalarının payı % 87 iken, katılım bankalarının payı yaklaşık % 7 düzeylerinde gerçekleşmektedir. Bu durum ülkemizde faaliyet gösteren bankaların ağırlıklı olarak mevduat bankaları tarafından oluşturduğu, ancak son zamanlarda özellikle kamu bankaları tarafından katılım bankacılığına da ağırlık verilerek sektörel bazda paylarının büyütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmada Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimini incelemekle beraber, prensip ve işleyiş olarak birbirinden farklı yapılara sahip mevduat bankacılığı ve katılım bankacılığı üzerine 2012 ile 2022 yılları arasındaki verileri de inceleyerek bir değerlendirilme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Bankacılık Sektörü, Aktif Büyüklük, Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi, Mevduat Bankacılığı, Katılım Bankacılığı

I. GİRİŞ

Temel bağlamda fon fazlası verenler ile kısa ve uzun vadede fon ihtiyacı bulunanlar arasında köprü görevi gören bankalar birçok teknolojik yenilikle beraber çeşitli finansal enstrümanları bünyesinde barındıran güçlü kuruluşlardır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bankacılık sektörü finansal piyasaların en önemli aktörleri

olarak hizmet vermektedir. Bankacılık sektörü her geçen gün artan rekabet karşısında teknolojik gelişmeleri ve finansal piyasaları yakından takip ederek ülkemize katma değer sağlayan kamu/özel kurum ve kuruluşları ile bireysel müşterilere de hizmetler sunarak hem ekonomimizi güçlendiren hem de finansal piyasaların gelişmesine olanak sağlayan kurumlardır.

Bankacılık sektörü var olduğundan bu yana teknolojik gelişmelerle beraber geleneksel bankacılık anlayışından modern bankacılığa hızlı bir geçiş yaşanmıştır. Günümüzde bankalar müşterilerine yalnızca fon sağlamamakta aynı zamanda onların ihtiyaçlarına özgü yenilikçi ve tüm dünyada kabul görmüş enstrümanlar sunmaktadır. Günümüzde birçok banka temel ürünlerin yanında tamamen kişilerin istek ve ihtiyaçlarına cevap veren ürünler sunmakta, böylelikle bankacılık anlayışının farklı bir bakış açısıyla yeniden doğmasına olanak sağlamaktadır. Günümüzde geleneksel bankacılık anlayışından modern bankacılığa uzanan bu yolculukta bankalar artık yeni müşteri kazanımı amacıyla pazarlama faaliyetlerine daha fazla yoğunlaşmaya başlamış ve gerek sosyal medyalar gerekse kitlesel iletişim araçları (televizyon, radyo, internet, dergi, gazete vb.) ile portföylerine yeni müşteri kazandırmaya ağırlık vermişlerdir. Buna göre aktif büyüklükleri her geçen gün artış gösteren bankacılık sektörü gelecek dönemlerde bambaşka bir anlayış ile daha fazla piyasa aktörüne daha fazla hizmet sunma olanağına kavuşacaktır.

II. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DOĞUŞU

Bankacılık sektörünün mazesinin M.Ö. 3500 yıllarına kadar dayandığı bilinmekle beraber deniz yollarının keşfiyle beraber Cenevre, Venedik ve Floransa gibi Avrupa şehirlerinde bankacılık sektörünün gelişim gösterdiği bilinmektedir. Özellikle Avrupa’da 12 ile 14. yüzyıllar arasında kurulan sergi ve panayırların bugünkü modern bankacılık sektörünün temellerini oluşturduğu bilinmektedir (Sümer, 2016, s. 487).

Tüm dünyada ticaretin ülkeler arasında geçerlilik kazanmasıyla beraber bankacılık sektörü uluslararası boyutta hızla gelişim göstermeye başlamıştır. Ancak Türklerin bankacılık sektörüyle tanışması diğer ülkelere göre daha geç olmuştur. Bunun sebebinin Türklerin askerlik mesleğine ağırlık vermeleri ve bankacılık sektöründe var olan faiz kavramının dinimizce haram kabul edilmesi olduğu söylenebilir.

Osmanlı döneminde 19. yüzyılın ortalarına kadar bankacılık sektörü tam anlamıyla gelişim gösterememiştir. Halkın genellikle çiftçilik ile uğraşması ya da askerlik mesleğini tercih etmesi, aynı zamanda devlete ödenen vergilerin genel olarak aynı yöntemle alınmasıyla beraber para ekonomisine geçişin geciktiği görülmüştür. Tanzimat dönemine kadar Osmanlı’da bankacılık sektöründe bahsetmek mümkün olmamakla beraber dönemin bankacılık işlemlerini genellikle sarraflar yürütmekteydi. Tanzimat fermanının ilanında sonra devletin zorunlu giderlerini sağlayabilmek adına ilk Osmanlı kâğıt parası olarak “kaime-i nakdiye-i mütebere”nin basıldığı bilinmektedir. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk banka konumunda olan İstanbul Bankası (Bank-ı Dersaadet’i) kurulmuştur. 1863 yılında ise Bank-ı Osmani Şahane yani şimdiki TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) kurulmuştur (Sümer, 2016, s. 488).

1863’lü yıllara gelindiğinde tarım ile uğraşan çiftçilere uygun krediler sunabilmek adına Memleket Sandıkları kurulmuştur. Başlarda imece

usulüyle desteklenen Memleket Sandıkları, daha sonra köylülerin Sandığa buğday vermeleri ile desteklenmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde toplanan sermayenin çeşitli yolsuzluklarla kredi verildiğinin gündeme gelmesinden sonra “Menafi Sandıkları” ismiyle sistem yeniden kurulmuştur. Ancak bir süre sonrasında toplanan kaynaklarda yine şüpheli söylemlerin ortaya çıkmasının ardından ilk devlet bankası sıfatıyla günümüzde hala kamu sermayeli bir banka olarak faaliyetini sürdürmekte olan Ziraat Bankası kurulmuştur (Yetiz, 2016, s. 110).

A. Kamu Sermayeli Bankalar

Sermayenin tamamının kamu sıfatıyla hazine ya da diğer tüzel kişilere ait olan bankalara kamu ya da diğer adıyla devlet bankaları denilmektedir.

Ülkemizde kamu sermayeli bankalar dönemi 1933 ile 1945 yılları arasında başlamıştır. Bu bankaların en büyük özelliklerinin devlet eliyle devlet sermayesi ya da devlet önderliğinde kurulmuş olmasıdır. 1934 yılında 1. Sanayi Planı'nın devreye sokulmasıyla beraber kamu bankalarının önemli görevler üstlendiği görülmüştür (Parasız, 2005, s. 21).

1933 yılında ülkemizde Sümerbank ve İller Bankası, 1935 yılında Etibank, 1937 yılında ise Denizbank kurulmuştur. İller Bankası yerel yönetimleri kalkındırmak ve su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapıların desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Sümerbank Sınai kalkınmayı desteklemek amacıyla kurulurken; Denizbank ise Türk ve yabancı limanlar arasındaki posta seferleri ve liman işlerini sürdürmek

amacıyla kurulmuştur. Buna ek olarak küçük esnaf ve sanatkarlara destek vermek amacıyla 1938 yılında Halkbank'ın kurulduğu bilinmektedir (Yetiz, 2016, s. 111).

B. Özel Sermayeli Bankalar

Ülkemizde 1945 ile 1960'lı yıllar arasında özel bankacılığın hızla gelişim gösterdiği bilinmektedir. İlgili yıllarda sanayi sektörünün gelişmesi, nüfus artışları ve birçok milli durumlardan dolayı para ve kredi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar neticesinde 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, 1955 yılında Pamukbank (2004 yılında faaliyetlerine son vermiştir), 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bu dönemde kurulan özel bankalar arasında mevduat toplama ve şubeleşme gibi rekabetin yoğun şekilde yaşandığı bilinmektedir (Yetiz, 2016, s. 111).

C. Yabancı Sermayeli Bankalar

Türkiye'de bankacılık sektörü 1980 yılına kadar dışa kapalı ve devlet kontrolünde bir mekanizma ile işlemekteydi. Ancak ülkemiz adına dışa açılma ve serbest piyasa ekonomisine geçiş planıyla beraber finansal piyasaların piyasa koşullarıyla serbestçe belirlenmesi konusunda kırılma noktasının 1980'li yıllarda yaşandığını söyleyebiliriz. Bu dönemde piyasaya yerli ve yabancı bankaların girişlerinin izin verilmesiyle beraber bankacılık sektöründeki rekabet hız kazanmıştır.

Ülkemizde birçok sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de liberalleşme amacıyla

hızlı adımlar atılmasıyla beraber araç zenginliğinde çeşitlilik artmış, bu durum bankacılık denetimini ciddi bir şekilde gündeme getirmiştir (Bakdur, 2003, s. 12).

Bu dönemde bankacılık sektöründe hızlı bir ivme yaşanmıştır. 1980 yılında Bank of Creditand Commerce, 1981 yılında Bank of Melland Türk Bankası Ltd., 1982 yılında Habib Bank, 1984 yılında The First National Bank of Boston, Manufacturers Hanover Trust Company ve Suudi American Bank açılmıştır. 1985 yılına gelindiğinde Bank of Bahrainand Kuwait BSC ve Standard Chartered Bank, 1988 yılında Kıbrıs Kredi Bankası Ltd ve 1989 yılında Societe Generale S.A. ülkemizde faaliyet göstermeye başlamıştır (Ertuğrul & Zaim, 1996, s. 27).

III. ÜLKEMİZDE MEVDUAT VE KATILIM BANKACILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ

Mevduat bankacılığı ve katılım bankacılığı fonksiyonel olarak birbirine benzemekle beraber işleyiş mekanizması bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Ancak her iki banka da piyasa katılımcılarının çeşitli imkanlarla oluşturmuş oldukları fonları toplayarak fon ihtiyacı bulunan yatırımcı, kurum ve kuruluşlara bu fonları aktaran aracı konumunda işlemektedir.

Mevduat bankacılığında toplanan fonlar mevduat hesaplarında faiz karşılığı yatırımcısına bir gelir sunarken; fon ihtiyacı olan piyasa aktörlerine de bu fonları belirli faiz oranı üzerinden kredi olarak kullanılmaktadır. Ancak katılım bankacılığında durum biraz daha farklıdır. Katılım bankacılığı İslami kurallar gereği faizin

haram sayıldığı dinimizde katılımcılarının fonlarını kâr ve zarara iştirak olacak şekilde değerlendirmektedir. Bu bankacılık anlayışında faize kesinlikle yer verilmemekle birlikte mal ya da hizmet satın alımında ihtiyaç duyulan kredinin direkt olarak müşteriye verilmesi yerine fatura ibrazı karşılığında doğrudan satıcıya ödenmesi anlayışı yer almaktadır.

31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla ülkemizde 58 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankalar içerisinde 35 mevduat bankası (kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli) yer alırken; 17 adet kalkınma ve yatırım bankaları yer almaktadır. Bununla beraber bankacılık sistemimize baktığımızda şu an yalnızca 6 adet katılım bankasının hizmet verdiği görülmektedir. Ülkemizde hizmet veren katılım bankaları; Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Emlak Katılım, Türkiye Finans, Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım bankalarıdır.

Tablo 1: Mevduat ve Katılım Bankalarının Çalışan Sayısı

Çalışan Sayısı	Aralık 2021	Eylül 2022
Mevduat Bankaları	179.681	181.953
Katılım Bankaları	17.132	17.872

Kaynak: Yazar tarafından TBB Verilerinden Oluşturulmuştur

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği üzere ilgili yıllarda mevduat ve katılım bankalarının çalışan sayıları gösterilmektedir. Mevduat bankacılığının sektördeki payı düşünüldüğünde personel sayısının katılım bankacılığına nazaran katbekat fazla olması beklenen bir durumdur.

Tablo 2: Bankacılık Sektörü Toplam Aktifleri

Tür	Yıl	Toplam Aktifler (milyon TL)- Toplam
Sektör	2022	14.347.390,18
Sektör	2021	9.215.462,84
Sektör	2020	6.106.441,51
Sektör	2019	4.490.817,62
Sektör	2018	3.867.425,60
Sektör	2017	3.257.842,40
Sektör	2016	2.731.036,70
Sektör	2015	2.357.431,99
Sektör	2014	1.994.328,52
Sektör	2013	1.732.400,83
Sektör	2012	1.370.690,10

Kaynak: Yazar tarafından BDDK Bankacılık Verilerinden Oluşturulmuştur

Bankaların aktif büyüklüğü bankanın büyüklüğünü ve gücünü temsil etmekle birlikte aktif büyüklüğün artması sektör ve ülke ekonomisi açısından değer yaratmaktadır. Buna göre tablodan görülebileceği üzere bankacılık sektörünün son 10 yılına bakıldığında; 2012 yılında bankacılık sektörünün toplam büyüklüğü 1.37 Trilyon TL iken; 2022 yılında aktif büyüklükler yaklaşık 10.5 kat artış göstererek 14.34 Trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Ülkemizde bankacılık sektörünün büyümesi ve daha fazla gelişmesi beklenen bir durum olmakla beraber bu artışların özellikle son yıllarda yaşanması dikkat çekmektedir. Bunun sebebinin bankaların modern bankacılık ve gelişmiş finansal enstrümanları ile her geçen gün sektöre yeni bir vizyonla değer getirerek bankacılık anlayışını farklı bir boyuta taşıyarak piyasa katılımcılarının ihtiyaçlarına cevap vermesi ve bankaların büyümesi olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3: Mevduat Bankacılığı Toplam Aktifleri

Tür	Yıl	Toplam Aktifler (milyon TL)- Toplam
Mevduat	2022	12.340.649,46
Mevduat	2021	7.882.808,93
Mevduat	2020	5.281.461,78
Mevduat	2019	3.904.022,14
Mevduat	2018	3.403.304,61
Mevduat	2017	2.922.703,53
Mevduat	2016	2.455.365,62
Mevduat	2015	2.130.600,52
Mevduat	2014	1.805.437,99
Mevduat	2013	1.566.190,40
Mevduat	2012	1.247.653,13

Kaynak: Yazar tarafından BDDK Bankacılık Verilerinden Oluşturulmuştur

Mevduat bankalarının ilgili yıllardaki aktif büyüklüğüne bakıldığında 2012 yılında 1.24 Trilyon TL olan toplam aktifleri 2022 yılına gelindiğinde yaklaşık 10 kat artış göstererek 12.34 Trilyon TL'ye ulaşmış bulunmaktadır.

Ayrıca ilgili yıllar analiz edildiğinde mevduat bankacılığının sektör içerisindeki payının yaklaşık % 87 olduğu görülmektedir. Bu durum ülkemizde faaliyet gösteren mevduat bankalarının sektör büyüklüğünün neredeyse tamamına yakını oluşturduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Katılım Bankacılığı Toplam Aktifleri

Tür	Yıl	Toplam Aktifler (milyon TL)- Toplam
Katılım	2022	1.187.615,42
Katılım	2021	717.338,45
Katılım	2020	437.145,51
Katılım	2019	284.459,00
Katılım	2018	206.930,72
Katılım	2017	160.136,50
Katılım	2016	132.873,84
Katılım	2015	120.182,94
Katılım	2014	104.319,07
Katılım	2013	96.074,73
Katılım	2012	70.279,38

Kaynak: Yazar tarafından BDDK Bankacılık Verilerinden Oluşturulmuştur

Ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarının 2012 yılındaki aktif büyüklüğü 70.27 Milyar TL iken; 2022 yılına gelindiğinde aktif büyüklükler yaklaşık 17 kat artarak 1.18 Trilyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. Katılım bankacılığı özellikle son 3 senede büyük gelişim göstererek aktif büyüklüklerinde artış gerçekleştirmiştir.

Ülkemizde özellikle kamu tarafından desteklenen ve gelişmesi beklenen katılım bankacılığı henüz beklenen bir seviyeye ulaşmadığı görülmektedir. Hala sektör içerisindeki payının yaklaşık % 7 olduğu görülen katılım bankacılığının son 3 seneyi referans alırsak ilerleyen 5 yıl içerisinde ciddi gelişim göstererek sektör içerisindeki payının artabileceğini söyleyebiliriz.

IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemizde özellikle son 20 senede teknolojik gelişmelerin de desteğiyle birlikte bankacılık sektöründe önemli gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Bugün Türk bankacılık sektörü piyasa katılımcılarının istek ve ihtiyaçlarına en hızlı bir şekilde reaksiyon gösterecek teknolojik donanıma sahipken, aynı zamanda tüm dünyada kabul görmüş finansal enstrümanları da bünyesinde barındırmaktadır. Bugün Amerika ve Avrupa Birliği (AB) gibi gelişmiş ülke ekonomilerinde faaliyet gösteren bankaların sahip olduğu finansal ürünler ülkemiz bankacılık sektöründe de yer almaktadır. Bununla birlikte Türk bankacılık sektörü AB bankacılık

kriterlerinin disiplin ve işleyiş ahlakıyla ülke ekonomimizde finansal piyasaların lokomotifi olarak görevini yerine getirmektedir. Şu an ülkemizde faaliyet gösteren bankaların neredeyse tamamı çoğu ülkede faaliyet gösteren bankalardan iyi konumda yer almaktadır. Bankacılık sektörünün gelişim göstermesi ülke ekonomisini kalkındıracağı ve canlılık katacağı gibi bankacılık sektöründe beklenmedik krizlerin ülkemiz finansal piyasaları üzerinde hızlı ve derin etkileri olabilir. Bugün ülkemizde faaliyet gösterilen bankacılık anlayışına göre sektörel büyüklük mevduat bankalarında olmasına rağmen gelecek dönemlerde faizsiz ve iştirake dayalı bankacılık anlayışı ile ortaya çıkan katılım bankalarına destek ve talebin piyasa katılımcıları tarafından daha da artacağı düşünülmektedir.

V. Kaynakça

- Bakdur, A. (2003). *Bankacılık sektörünü düzenleyen kurumların yapıları: ülke uygulamaları ve Türkiye için öneri*. DPT Yayın ve Temsil Dairesi Bşk.
- Ertuğrul, A., & Zaim, O. (1996). *Türk bankacılığında etkinlik: Tarihi gelişim kantitatif analiz*. Bilkamat İşletme ve Finans yayınları.
- Parasız, İ. (2005). *Para Banka Finansal Piyasalar. Ezgi Kitabevi, Bursa*.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 485-508.

Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107-117.